

УДК 373.31 + 37.037
DOI: 10.24919/2313-2094.4/36.98656

Олександра ЯНКОВИЧ
orcid.org/0000-0003-4253-5954

РОЗВИТОК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ (1991 – 2016 рр.)

У статті на основі аналізу теоретичних аспектів та практики реалізації здоров'язбережувальних технологій у 90-х рр. ХХ ст. – на поч. ХХІ ст. визначено особливості їх розвитку в навчально-виховному процесі початкової школи. Наведено підходи до трактування понять, класифікації технологій у галузі здоров'язбереження. З'ясовано суть поняття «розвиток здоров'язбережувальних технологій». Виявлено можливості використання позитивних ідей досвіду генезису здоров'язбережувальних технологій у початковій школі та в педагогічних ВНЗ у процесі підготовки майбутніх учителів учнів молодшого шкільного віку.

Ключові слова: здоров'язбережувальні технології, здоров'язбережувальні технології початкової школи, розвиток здоров'язбережувальних технологій, здоров'яформування, навчання в русі.

Александра ЯНКОВИЧ

РАЗВИТИЕ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИХ ТЕХНОЛОГИЙ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ (1991 – 2016 гг.)

В статье на основе анализа теоретических аспектов и практики реализации здоровьесберегающих технологий в 90-х гг. ХХ в. – нач. ХХІ в. определены особенности их развития в учебно-воспитательном процессе начальной школы. Представлены подходы к трактовке понятий, классификации технологий в сфере здоровьесбережения. Определена суть понятия «развитие здоровьесберегающих технологий». Выявлены возможности использования положительных идей опыта генезиса здоровьесберегающих технологий в начальной школе и в педагогических ВУЗах в процессе подготовки будущих учителей младших школьников.

Ключевые слова: здоровьесберегающие технологии, здоровьесберегающие технологии начальной школы, развитие здоровьесберегающих технологий, здоровьесформирование, обучение в движении.

Постановка проблеми. Стан здоров'я учнівської молоді, передусім молодших школярів, викликає стурбованість у медиків, педагогів, психологів. Якщо у 2001 р. до школи було прийнято 52,0 % здорових дітей, у 2002 р. – 43,9 %, у 2005 р. – 38,8 %, то в 2006 р. – 34,2 % [4, 129]. Навіть попри те, що з 2011 р. спостерігається позитивна тенденція до зниження рівня захворюваності дітей молодшого шкільного віку, ситуація залишається складною [12, 57]. Погіршується психічне здоров'я дітей і підлітків. Як засвідчують дослідження, від 20 % до 56 % учнів початкових класів відчувають виражені психологічні труднощі в пристосуванні до шкільного життя; уже в третьому класі третина учнів відвідує школу без інтересу, кожний десятий не любить школу, а кожний п'ятнадцятий її ненавидить [11, 64 – 65]. Отже, суперечності в організації навчально-виховного процесу загальноосвітнього закладу є джерелом небезпек для становлення особистості.

Оскільки основи здоров'я людини закладаються в ранньому віці, особливої актуальності набуває проблема пошуку шляхів фізичного, психічного розвитку учнів у початковій школі та підготовки вчителів до реалізації нових способів здоров'язбережувальної діяльності. З 90-х рр. ХХ ст. прогресивними напрямками зазначеної діяльності є обґрунтування й упровадження інноваційних технологій, зокрема здоров'язбережувальних (здоров'яформувальних).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми здоров'язбереження учнів молодшого шкільного віку досліджують Т. Бойченко, І. Василяшко, Г. Горащук, О. Дубогай, С. Дудко, І. Жаркова, Г. Зайцев, І. Калиниченко, О. Карпенко, В. Ковалько, Я. Кодлюк, Т. Круцевич, К. Огніста, Ю. Півненко, О. Савченко, І. Середа, М. Чепіль та ін. Сутність здоров'язбережувальних технологій визначають І. Апрелова, О. Ващенко, О. Дзятковська, І. Єрохіна, В. Єфімова, О. Ковальова, І. Корженко, Ю. Науменко, О. Свириденко, А. Чаговець, І. Чупаху тощо. У їх працях відображено багатоаспектний підхід до трактування понять. Зокрема, В. Єфімова, провівши ґрунтовний аналіз педагогічних досліджень здоров'язбережувальних технологій, зазначає, що учені трактують їх як засіб організації і послідовних дій у навчально-виховному процесі, реалізації освітніх програм на основі всестороннього обліку індивідуального здоров'я учнів, особливостей їх вікового, психофізичного, духовно-етичного стану і розвитку; як сукупність форм, засобів і методів, які спрямовані на досягнення оптимальних результатів у підтримці фізичного, психічного, етичного і соціального благополуччя людини, у формуванні здорового способу життя; як функціональну систему організаційних засобів управління навчальною, пізнавальною і практичною діяльністю учнів, що науково й інструментально забезпечує вирішення проблеми фізичного виховання і спорту тощо [3, 58]. У педагогічній науці розрізняють поняття

«педагогічні здоров'язбережувальні технології» та «здоров'язбережувальні технології в освіті». Останнє є ширшим поняттям, оскільки включає санітарно-гігієнічні, медико-профілактичні, педагогічні технології [7, 56].

Учені вказують, що серед причин широкого трактування поняття «здоров'язбережувальна технологія» є різноманітність підходів до визначення освітніх технологій. Цей чинник є одним із провідних під час обґрунтування класифікацій технологій у галузі здоров'язбереження.

Аналіз праць учених засвідчує невирішеність проблеми обґрунтування теоретико-методичних засад здоров'язбережувальних технологій, що є перешкодою для їх подальшого генезису в навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема й початкових шкіл.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Безперечно, з часу створення інноваційних технологій здоров'язбережувальної діяльності у 90-х рр. минулого століття до сучасних технологій XXI ст. відбувся стрімкий прогрес. Проте у працях учених так і не здійснено трактування поняття розвитку здоров'язбережувальних технологій та не визначено особливості їх генезису в початковій школі. Таке дослідження створює можливості з'ясування перспектив не лише їх подальшого становлення, а й обґрунтування шляхів поліпшення підготовки вчителів до взаємозв'язку фізичного, розумового й психічного розвитку дітей.

Актуальність проблеми зумовила вибір теми статті та визначення її **мети**: на основі аналізу теоретичних аспектів та практики реалізації здоров'язбережувальних технологій виявити особливості їх розвитку в навчально-виховному процесі початкової школи у 90-х рр. XX – на поч. XXI ст. та з'ясувати перспективи творчого використання позитивних ідей у загальноосвітніх навчальних закладах та в педагогічних ВНЗ у процесі підготовки майбутніх учителів учнів молодшого шкільного віку.

Мета дослідження вирішується через такі завдання: з'ясувати суть понять «здоров'язбережувальні технології», «здоров'язбережувальні технології початкової школи», «розвиток здоров'язбережувальних технологій»; висвітлити класифікації технологій у галузі здоров'язбереження; визначити особливості їх генезису в навчально-виховному процесі початкової школи протягом 90-х рр. XX ст. – на поч. XXI ст., виявити можливості використання позитивних ідей історичного досвіду генезису здоров'язбережувальних технологій у загальноосвітніх навчальних закладах та в педагогічних ВНЗ у процесі підготовки майбутніх учителів учнів молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Здоров'язбережувальна діяльність на теоретичному й практичному рівнях почала розвиватися в стародавньому світі. «Підвалини наукового обґрунтування взаємозалежності здоров'я і способу життя людини заклав лікар-філософ, основоположник

анатомії і фізіології в Греції, автор першого давньогрецького медичного трактату Алкмеон Кротонський (Alkmaion; VI – V ст. до н. е.)» [9, 209]. Проте справжній розвиток моделей організаційно-педагогічних умов навчання, сприятливих для здоров'я вихованців, удосконалені варіанти яких сьогодні активно обґрунтовуються й акумулюються під назвою «здоров'язберігальні», відбувся в епоху Ренесансу [9, 212]. Зокрема, Ф. Рабле вказував на необхідність поєднання фізичного і духовного розвитку вихованця, його мислення, активності, зацікавленості в навчанні. Згодом ідеї про взаємозв'язок фізичного, психічного й розумового розвитку людини обґрунтовували класики педагогіки Дж. Локк, Й.Г. Песталоцці, П. Лесгафт, В. Сухомлинський тощо.

Поняття «здоров'язбережувальні технології» з'явилося в педагогіці у кінці 90-х рр. минулого століття і стає все більш популярним. Саме на такий час виникнення терміна вказує М. Смирнов. У книзі «Здоров'язбережувальні освітні технології у сучасній школі», яка була видана у 2002 р., учений зазначає, що це поняття використовується в педагогічній науці протягом останніх 2 – 3 років [10, 2]. Водночас із появою терміна виникли суперечності щодо встановлення суті цього поняття. Зразу було незрозуміло, чи це одна, чи декілька технологій; нових чи таких, що вже існували; це якісна характеристика технології чи самостійне новоутворення.

У пошукових системах пропонується понад 400 тисяч джерел на ключове слово «здоров'язбережувальні технології» [3, 57]. Отже, термін «здоров'язбережувальні технології», як і «освітні технології» став «модним». Спектр тлумачень поняття «здоров'язбережувальні технології» досить широкий: це і синонім валеологічної освіти, формування здорового способу життя, культури здоров'я; також це розрізнені медичні або гігієнічні засоби й фізкультурно-оздоровчі дії тощо [3, 57]. Деякі дослідники (Л. Тіхомірова, А. Мітяєва) розглядають здоров'язбережувальні технології не як самостійну педагогічну технологію, а як характеристику освітніх технологій, тобто наскільки вона зберігає здоров'я учнів, чи є вона здоров'язбережувальною [3, 58]. За такого підходу необхідно визнати, що всі технології, які реалізуються в закладі освіти, є здоров'язбережувальними, адже у школі немає й не може бути жодної технології, яка б негативно впливала на фізичний чи психічний стан дитини. Якщо все ж таки дитина почуває себе некомфортно в школі, то проблема полягає не в технології, а в змісті навчання (перенасиченість програм шкільних предметів, відсутність зв'язку з життям тощо), особистості вчителя, який обирає диктаторський стиль взаємин з учнями, недоліках батьківського виховання тощо. Можна припустити, що інформаційно-комунікаційні технології (КТ) є суперечливими в аспекті здоров'язбереження, оскільки здійснюють руйнівний вплив на кору головного мозку. Але це

відбувається через надмірне їх використання. За дотримання санітарно-гігієнічних вимог упровадження технологічного підходу не шкодить здоров'ю дитини. Що стосується ІКТ, то вони є джерелом інформації про здоровий спосіб життя.

Якщо порівняти основні підходи до трактування поняття «освітні технології» (новітній технічний засіб, відкрита освітня система, проект (модель) навчально-виховного процесу; будь-яка інновація; сукупність дій або діяльність; наука або галузь знання) та «здоров'язбережувальні технології», то можна відстежити, що вони співвідносяться як загальне та часткове. Здоров'язбережувальні технології – це функціональна система; розрізнені медичні або гігієнічні засоби; сукупність форм, засобів і методів, які спрямовані на досягнення оптимальних результатів тощо. Є також підходи, згідно з якими це галузь науки. Саме так їх тлумачить В. Єфімова. Зокрема, науковець зазначає: «Поняття «здоров'язбережувальні технології» потрібно розглядати як частину педагогічної науки, яка вивчає і розробляє цілі, зміст і методи навчання здоровому способу життя, яка спрямована на вирішення питань здоров'язбереження у системі освіти; як спосіб організації, модель учбового процесу, яка гарантує збереження здоров'я всіх суб'єктів навчального процесу; як інструментарій освітнього процесу, як система вказівок, які повинні забезпечити ефективність і результативність навчання разом із збереженням здоров'я учнів» [3, 59]. Аналіз цього визначення засвідчує, що в ньому поєднані основні підходи до трактування поняття «освітні технології».

Окремо необхідно розглянути поняття «здоров'яформування». У цьому контексті авторитетною є позиція Ю. Науменка та Л. Калакаускене, які диференціюють поняття «здоров'язбереження» та «здоров'яформування». За визначенням дослідників, здоров'язбереження – це процес підтримки соматичного здоров'я, який мало впливає на характер розвитку здоров'я як цілісного явища. Здоров'яформування вчені визначають як соціокультурну діяльність, пов'язану з процесом становлення та розвитку індивідуального буття людини в її взаємодії із символом здоров'я [7, 56 – 57].

Широке тлумачення поняття «здоров'язбережувальні технології» є одним із чинників різноманітності класифікацій цих технологій. У їх межах виокремлюють педагогічні, медичні, фізкультурно-оздоровчі технології, технології забезпечення безпеки життєдіяльності тощо.

Сучасні українські дослідники М. Гончаренко та С. Лупаренко пропонують таку класифікацію здоров'язбережувальних технологій: медико-гігієнічні; фізкультурно-оздоровчі; екологічні здоров'язбережувальні; лікарські оздоровчі; соціально-адаптуючі й особистісно розвивальні технології; здоров'язбережувальні освітні технології; технології забезпечення безпеки життєдіяльності [6, 125].

О. Ващенко у сфері збереження та зміцнення здоров'я учнів виділила здоров'язбережувальні, оздоровчі технології, технології навчання здоров'ю, виховання культури здоров'я [1]. Особливо широкий спектр оздоровчих технологій: фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія.

Проте варто акцентувати увагу на необхідність відповідності здоров'язбережувальних технологій критеріям технологізації освіти: системність, алгоритмічність, діагностичність, прогнозованість тощо. Відповідно до цих критеріїв варто вилучити масаж, ароматерапію тощо з переліку технологій. Це радше процесуальний компонент технології, аніж автономна технологія.

Аналіз класифікацій технологій у галузі здоров'язбереження дав змогу встановити, що серед них немає універсальної. Вивчення теоретичних джерел, власні наукові розвідки засвідчують, що доцільно класифікувати здоров'язбережувальні технології на основі того, хто є їх провідними суб'єктами (у всіх технологіях об'єктами й водночас суб'єктами є учні).

За суб'єктністю технології доцільно виділити:

- здоров'язбережувальні навчальні технології (реалізують учителі початкових шкіл у навчальному процесі);
- медичні (реалізують медичні працівники, психологи й соціальні педагоги);
- фізкультурно-оздоровчі (реалізуються переважно вчителями та фахівцями з фізичної культури під час уроків фізичного виховання та в позашкільній діяльності);
- комплексні (суб'єктами є вчителі, батьки, психологи та інші фахівці зі здоров'язбереження).

До комплексних технологій можна віднести арт-терапію, яку успішно використовують як учителі початкової школи, так і психологи й соціальні педагоги. Серед здоров'язбережувальних технологій навчально-виховного процесу передусім варто назвати навчання в русі як одну з найбільш нових і перспективних технологій, що дає змогу поєднати фізичне й розумове виховання. Звичайно, ця класифікація, як і ті, що вже обгрунтовані, є відносною, оскільки в реалізації технології нерідко беруть участь усі фахівці школи.

Часто між здоров'язбережувальними технологіями початкової школи чи середньої школи або й гімназії немає різниці. Вони можуть успішно реалізовуватися з дітьми різних вікових груп. Проте є й такі, що розроблені для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (технологія М. Єфименка). Отже, доцільно виокремити групу здоров'язбережувальних технологій початкової школи. Це такі технології, які відповідають кри-

теріям освітніх технологій і розроблені для роботи з дітьми молодшого шкільного віку.

Аналіз трактувань ученими поняття здоров'язбережувальних технологій засвідчує, що науковці не розглядають термін «розвиток здоров'язбережувальних технологій». На нашу думку, це необхідно зробити, оскільки здоров'язбережувальні технології постійно змінюються у напрямку від технологій, що сприяють зміцненню фізичного здоров'я, до технологій комплексної дії (сприятливо впливають на фізичний стан, інтелектуальний потенціал, самореалізацію особистості).

Цінними для дослідження розвитку здоров'язбережувальних, як і освітніх, технологій є авторська концепція історико-соціальних витоків і філософських основ сучасних здоров'явиховних технологій Л. Сливки [9] та положення про розвиток освітніх технологій:

– історико-педагогічний процес розгортався від менш ефективної педагогічної практики до більш ефективної, від індивідуальних форм навчання до групових, переходячи по спіралі до адекватних дидактичних процесів відповідно до вимогами часу, удосконалюючись як за типом інформаційного процесу (від розсіяних до спрямованих), так і за видом управління навчання (від розімкнутих до замкнутих) (В. Беспалько);

– технологізація – історично неперервний процес в освіті, завдяки якому здійснюється спадковість нових технологій, виникає готовність до їх адаптації через призму критичної рефлексії (Т. Назарова, І. Зязюн);

– у загальному розвитку освітніх систем розрізняють покоління освітніх технологій. Одними з найновіших поколінь освітніх технологій є інтегральні технології, які поєднують особистісно орієнтований підхід із дидактикоцентричним (В. Гузеєв) [13, 38 – 39].

На основі аналізу психолого-педагогічних, філософських джерел нами запропоновано таке визначення поняття «розвиток здоров'язбережувальних технологій» – *це закономірні зміни здоров'язбережувальних технологій на понятійному, структурному та функціональному рівнях, що забезпечують їх наступність та приводять до виникнення якісно нового феномена – багатофункціональної педагогічної системи, у якій відбувається зміцнення фізичного, психічного, інтелектуального, морального, емоційного здоров'я особистості та її успішна самореалізація.*

Такою системою на сучасному етапі в школах I ступеня є навчання в русі. У методичних рекомендаціях щодо викладання в початковій школі у 2016/2017 навчальному році, зокрема, зазначається, що навчання учнів молодшого шкільного віку має відбуватися «через діяльність, ігровими методами як у класі, так і поза його межами»; серед методів навчання домінуватимуть інтерактивні, методи навчання в русі тощо [5]. Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України (№ 1312 від 02.11.2016 р.) розпочата дослідно-експериментальна робота на базі загальноосвітніх

навчальних закладів низки областей, зокрема Вінницької, Волинської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької, а також м. Києва за темою «Здоров'язбережувальна технологія «Навчання у русі» в системі оздоровчо-виховної роботи» [8].

Варто зауважити, що навчання в русі або навчання через рух не є суто вітчизняною інноваційною технологією. Вона успішно застосовується у США [14, 237], країнах Євросоюзу, зокрема в Польщі, де її засновницею вважається Д. Дзямска, обґрунтувавши реалізацію на теоретичному й практичному рівнях [15].

Акцентуючи увагу на різноманітності функцій однієї з найбільш популярних сучасних технологій початкової школи «Навчання в русі», О. Дубогай зазначає: «Здоров'язберігальні рухові технології передбачають зміну діяльності, чергування інтелектуального, емоційного та рухового її видів для індивідуальної, парної, групової (за рядами або весь клас) форм роботи, що стимулює миттєве мислення учнів, сприяє поширенню їхньої рухової активності, своєчасному запобіганню розумовій утомі, учить дружнього та гуманного спілкування, розвиває патріотичну відповідальність у команді, уміння поважати думки й помилки інших за рахунок створення ігрових ситуацій, нестандартних інтегрованих уроків» [2, 70].

Проте в галузі здоров'язбережувальних рухових технологій залишаються невирішені проблеми. Навчання в русі виконує функції оздоровлення, розвитку інтелекту й емоційно-чуттєвої сфери, формування особистості дитини, її соціалізації. Але воно за невмілого використання може перетворитися в гру, де зникають відповідальність дитини за результати навчання, усвідомлення необхідності дотримуватися дисципліни, ретельно планувати своє життя. Таким чином, набувають актуальності наукові дослідження з реалізації навчання в русі, а також обмін досвідом дослідно-експериментальної роботи між науковцями й учителями шкіл України й зарубіжних країн. Уточнення потребують як понятійно-термінологічна база, так і змістовий та процесуальний компоненти нової системи навчання.

Аналіз підходів учених до трактування й класифікації здоров'язбережувальних технологій, власні наукові розвідки дають підстави стверджувати, що з 90-х рр. ХХ ст. і до сьогодні відбувається перехід від здоров'язбережувальної діяльності як технології у значенні «інновація» до конкретних здоров'язбережувальних технологій, що відповідають критеріям технологізації освіти (системності, алгоритмічності, діагностичності тощо). Ще однією особливістю сучасних здоров'язбережувальних технологій є багатofункціональний характер: сприяють зміцненню фізичного, психічного, інтелектуального, духовного здоров'я школяра, самореалізації особистості.

Найбільш відомими на сучасному етапі технологіями, що сприяють збереженню здоров'я школярів у початкових школах, є арт-терапевтичні

технології, технологія «Навчання в русі», технологія М. Єфименка, широко відома як «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей» тощо.

Отже, аналіз теорії та практики навчально-виховної роботи, спрямованої на зміцнення фізичного стану дітей у початковій школі, дає підстави стверджувати, що для розвитку технологій у галузі здоров'язбереження притаманні не лише позитивні, а й негативні тенденції, серед яких, зокрема, багатозначність, різноманітність підходів у трактуванні понять. Щодо того самого процесу, способу діяльності використовуються терміни «метод», «система», «методика», «технологія», «модель» тощо.

Розвиток здоров'язбережувальних технологій зумовлює необхідність удосконалення підготовки вчителів початкової школи. Зокрема, потребують системного вивчення технології М. Єфименка, «навчання у русі» тощо, а також розробка навчально-методичних посібників, у яких були б представлені нові здоров'язбережувальні технології.

Висновки. Зважаючи на тривожні тенденції до погіршення стану здоров'я учнів молодшого шкільного віку у XXI ст., набувають актуальності проблеми впровадження інноваційних технологій, які б сприяли фізичному й психічному розвитку дітей. З 90-х рр. XX ст., коли вперше з'явився термін «здоров'язбережувальні технології», до сьогодні відбулися суттєві зміни у їх генезисі на понятійному, структурному та функціональному рівнях: перехід від здоров'язбережувальної діяльності у значенні «технологія» до технологій, що відповідають критеріям технологізації освіти (системність, діагностичність, алгоритмічність тощо); домінування комплексних багатофункціональних технологій (сприяють зміцненню фізичного, психічного, інтелектуального, духовного здоров'я школяра, самореалізації особистості).

Основними напрямками реалізації ідей позитивного досвіду розвитку здоров'язбережувальних технологій є:

– орієнтація вчителів на впровадження освітньо-рухових технологій, здійснення взаємозв'язку розумового, фізичного, морального виховання в навчально-виховному процесі початкової школи;

– проведення наукових досліджень щодо використання здоров'язбережувальних технологій у початковій школі; обґрунтування нових технологій зміцнення здоров'я учнів молодшого шкільного віку;

– внесення змін до програм навчальних педагогічних, психологічних дисциплін, педагогічних практик, під час яких майбутні вчителі впроваджуватимуть методи «Навчання в русі», елементи технології М. Єфименка, арт-терапію, медіаосвітні технології для формування мотивації до здорового способу життя.

Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні загальноприйнятого категоріального тезаурусу в галузі здоров'язбере-

жувальних технологій, виявленні організаційно-педагогічних умов реалізації освітньо-рухових технологій у початковій школі.

Література

1. Ващенко О.М. Формування в майбутніх учителів компетентності використання здоров'язбережувальних освітніх технологій у навчально-виховному процесі початкової школи [Електронний ресурс] / О.М. Ващенко. – Режим доступу : library.kubg.edu.ua/5154/1/Ващенко%20О.М.%20%20Формування%20в%20майбутніх%20вчителів.pdf.
2. Дубогай О. Навчання учнів початкової школи в системі здоров'язбереження засобами освітньо-рухової методики / Олександра Дубогай // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць. – 2015. – № 3 (31). – С. 69 – 74.
3. Єфімова В.М. Здоров'язбережувальні технології у контексті педагогічних досліджень / В.М. Єфімова // Проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 1. – С. 57 – 60.
4. Калиниченко І. Оцінка здоров'я та фізичного стану дітей молодшого шкільного віку / Ірина Калиниченко // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць. – 2008. – Т. 2. – С. 128 – 131.
5. Методичні рекомендації щодо викладання у початковій школі у 2016/2017 навчальному році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-u-pochatkovij-shkoli-u-2016-2017-navchalnomu-rotsi>.
6. Онищенко Н.П. Здоров'язбережувальні технології у системі підготовки майбутніх учителів до інноваційної діяльності / Н.П. Онищенко, О.Р. Лиховид // Молодий вчений. – 2016. – № 9.1. (36.1). – С. 122 – 126.
7. Півненко Ю.В. Формування фізичного здоров'я учнів у навчально-виховному процесі початкової школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 – теорія і методика виховання / Юлія Володимирівна Півненко ; Запорізький інститут післядипломної пед. освіти. – Запоріжжя, 2013. – 215 с.
8. Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі загальноосвітніх навчальних закладів Вінницької, Волинської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької областей та м. Київ : Наказ Міністерства освіти і науки України № 1312 від 02.11.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-11-08/6397/nmo-1312.pdf>.
9. Сливка Л. Історико-філософські основи здоров'язбережувального виховання / Лариса Сливка // Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». – 2016. – Вип. 3/35. – С. 208 – 216.
10. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе / Н.К. Смирнов. – М. : АПК и ПРО, 2002. – 121 с.
11. Сорока О.В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Ольга Вікторівна Сорока. – Тернопіль, 2016. – 534 с.

12. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2014 рік. – К. : ДУ «УІСД МОЗ України», 2015. – 460 с.

13. Янкович О.І. Розвиток освітніх технологій у теорії та практиці вищої педагогічної освіти України (1957 – 2005 pp.) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / О.І. Янкович. – Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2009. – 527 с.

14. Dryden G. Rewolucja w uczeniu : przekł. Bożena Józwiak / Gordon Dryden, Jeannette Vos. – Poznan : Wyd-wo Zysk i S-ka, 2003. – 543 s.

15. Dziamska D. Edukacja przez ruch. Fale, spirale, jodelki, zygzaki (miękką) / Dorota Dziamska. – Warszawa : Wydawnictwo : Nowa Era, 2015. – 60 s.

References

1. Vashchenko O.M. Formuvannia v maibutnikh uchyteliv kompetentnosti vykorystannia zdoroviazberezhualnykh osvritnikh tekhnolohii u navchalno-vykhovnomu protsesi pochatkovoї shkoly (*Future teachers' competence use formation of health saving and educational of educational technologies in the educational process of elementary school*), Rezhym dostupu : library.kubg.edu.ua/5154/1/Ващенко%20О.М.%20%20Формування%20в%20майбутніх%20вчителів.pdf. [in Ukrainian]

2. Dubohai O. Navchannia uchniv pochatkovoї shkoly v systemi zdoroviazberezhennia zasobamy osvritno-rukhoivoї metodyky (*Pupils' elementary school education in the system health saving by means of educational methodology*), Fizychnе vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi : zbirnyk naukovykh prats, 2015, № 3 (31), pp. 69 – 74. [in Ukrainian]

3. Yefimova V.M. Zdoroviazberezhualni tekhnolohii u konteksti pedahohichnykh doslidzhen (*Health saving technology in the context of educational researches*), Problemy fizychnoho vykhovannia i sportu, № 1, 2010, pp. 57 – 60. [in Ukrainian]

4. Kalynyuchenko I. Otsinka zdorovia ta fizychnoho stanu ditei molodshoho shkilnoho viku (*Health and physical condition assessment of primary school age children*), Fizychnе vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi : zbirnyk naukovykh prats, 2008, T. 2, pp. 128 – 131. [in Ukrainian]

5. Metodychni rekomendatsii shhodo vykladannia u pochatkovii shkoli u 2016/2017 navchalnomu rotsi (*Methodological guidelines for teaching in primary schools in the 2016/2017 academic year*), Rezhym dostupu : <http://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-u-pochatkovij-shkoli-u-2016-2017-navchalnomu-rotsi>. [in Ukrainian]

6. Onyshchenko N.P., Lykhovyd O.R. Zdoroviazberezhualni tekhnolohii u systemi pidhotovky maibutnikh uchyteliv do innovatsiinoї diialnosti (*Health saving technologies in the system of teachers training for innovative activity*), Molodyi vchenyi, 2016, № 9.1. (36.1), pp. 122 – 126. [in Ukrainian]

7. Pivnenko Yu.V. Formuvannia fizychnoho zdorovia uchniv u navchalno-vykhovnomu protsesi pochatkovoї shkoly : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.07 – teoriia i metodyka vykhovannia (*Pupils physical health formation in the educational process of elementary school*), Zaporizhzhia, 2013, 215 p. [in Ukrainian]

8. Pro provedennia doslidno-eksperymentalnoi roboty na bazi zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv Vinnytskoi, Volynskoi, Sumskoi, Ternopilskoi, Kharkivskoi,

Khmelnyskoi oblasti ta m. Kyiv (*Research-experemental work realisation on the basis of secondary schools in Vinnytsia, Volyn, Sumy, Ternopil, Kharkiv, Khmelnytsky regions and Kyiv*) : Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 1312 vid 02.11.2016 r. – Rezhym dostupu : <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-11-08/6397/nmo-1312.pdf>. [in Ukrainian]

9. Slyvka L. Istoryko-filosofski osnovy zdoroviazberezhuvального vykhovannia (*Historical and philosophical basis of health saving education*), Liudynoznavchi studii. Seriiia «Pedahohika», 2016, Vyp. 3/35, pp. 208 – 216. [in Ukrainian]

10. Smirnov N.K. Zdorovesberegayushchie obrazovatelnye tekhnologii v sovremennoy shkole (*Health saving educational technologies in modern school*), Moscow, 2002, 121 p. [in Russian]

11. Soroka O.V. Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly do vykorystannia art-terapevtychnykh tekhnolohii (*Theoretical and methodological principles of primary school teachers training to use art-therapy technologies*), Ternopil, 2016, 534 p. [in Ukrainian]

12. Shchorichna dopovid pro stan zdorovia naseleennia, sanitarno-epidemichnu sytuatsiiu ta rezultaty diialnosti systemy okhorony zdorovia Ukrainy. 2014 rik (*Annual report about the state of people health, sanitary and epidemiological situation and the activity results of the health system in Ukraine. 2014*), Kyiv, 2015, 460 p. [in Ukrainian]

13. Yankovych O.I. Rozvytok osvitychnykh tekhnolohii u teorii ta praktytsi vyshchoi pedahohichnoi osvity Ukrainy (1957 – 2005 rr.) (*Educational technology development in theory and practice of high training education in Ukraine (1957 – 2005)*), Ternopil, 2009, 527 p. [in Ukrainian]

14. Dryden G., Vos J. Rewolucja w uczeniu (*Revolution in education*), Poznan, 2003, 543 s. [in Polish]

15. Dziamska D. Edukacja przez ruch. Fale, spirale, jodełki, zygzaki (miękką) (*Education through movement. Waves, spirals, herringbone, zigzag (soft)*), Warszawa, 2015, 60 p. [in Polish]

Одержано 01.12.2016